

Teghze Gyula: Jászi Viktor emlékezete*

Mélyen tisztelt ünneplő Közönség!

Ünnepre, gyászünnepre gyűltünk össze. Emlékét ünnepeljük annak a férfúnak, ki, bár csak rövid ideig, fiatal egyetemünk egyik kiválósága, a magyar jogtudomány jeles képviselője volt, s kit az irigy sors gátolt abban, hogy folyton növekvő hírével egyetemünk fényét emelje, kiváló tehetségével tudományos intézetünket ismertté, nevéssé tegye.

Nagy veszteség halála egyetemünkre, melynek, mint fiatal intézménynek, tudományos arravalóságának elismeréséért még küzdenie kell, s melyet a kérlelhetetlen végzet Jászi Viktor halálával egy kipróbált erőttől, elismert tudóstól fosztott meg; de nagy veszteség halála a magyar tudományra is. Kis nemzet vagyunk, kik tudomány tekintetében nagyobb, fejlettebb népekkel alig versenyezhetünk; de meg a magyar tudós és tanár élete rövidebb is a külföldiénél: 16 évvel a német és angol, 20 évvel a francia tudós életénél.

A magyar tudós nem él, vagy ritkán él higiénikus életet. Mostoha ifjúsága, többnyire nehéz tanulóévei korán megakasztják teste erőteljes fejlődését; férfikorában elért pozíciójának szerfelett sokoldalról feltáruuló tudományos, valamint társadalmi kötelmei kiszorolják szellemi tőkáját; teste, lelke idő előtt megöregszik, elveszti ellenállóképességét.

Így vesztettük el Jászi Viktort is férfikora delén, oly korban, midőn még számos értékes és nagybecsű munkát alkothatott volna, akkor, midőn eljutva törekvésének végcéljára, az egyetemi katedrára, teljes nyugalommal szentelhette volna magát tudományos működésének.

Egy év, egy hosszú év telt el halála óta, de azért a veszteséget, mely elhunytával ért bennünket, épp oly mélyen érezzük, mint

* A debreceni tudományegyetem 1916. évi február 25-én tartott emlékünneplésén elmondott beszéd.

elköltözése pillanatában. Jászi Viktor elvesztése feletti fájdalunk annál élénkebb, meri halála váratlanul ért bennünket; tudtuk, hogy beteg, de távolról sem sejtettük a közeli véget; túlkorán ragadta el őt körünkéből a kegyetlen végzet: neve még ígéretként hangzott a tudomány világában, tőle még oly sokat vártunk. Vigasztalást halála felett abban találhatunk, hogy csak teste költözött el; szelleme, tudományos működésének emléke közöttünk marad s örökké hirdetni fogja nevét. S tényleg az ember legszebb jutalma, hogy nem hiába élt, hogy munkájának eredményei túlélik s késő nemzedékek is megemlékeznek róla.

Érzem helyzetem nehézségét, midőn érdemei méltóságát megkísérlem. Nem tudom, hogy gazdag egyénisége melyik oldalát tekintsem legnagyobbnak, legkiválóbbnak. Egyenes, törhetetlen jellemét emeljem-e ki, nemes, emberszerető szívét méltassam-e, avagy a tudós működését hangsúlyozzam? Minden irányban kiemelkedett: kiváló volt mint tudós, nagy volt mint férfi, de talán legnagyobb volt mint ember. Az egyén e körben emelkedik legmagasabbra.

Nagy értéket reprezentál a tudós működése: hisz anyagi és szellemi életünk legnagyobb áldásai tőle erednek; összes haladásunkat neki köszönhetjük. A férfi jelleme teszi a társadalmat erőssé, hatalmassá. De e tulajdonságok kiformalódásánál az én, az önzés is szerepet játszanak. Egyedül a szív érzelmeinek nyilvánulásában, egyedül ott, hol a cselekedetek rugója az önfeláldozás, tűnik el az egyén, hogy annál hatalmasabban lépjen helyébe a köz, az összesség. Csak az, ki önmagát odaadni képes, az, ki a közért áldozni kész, jelentkezik az emberiség számottevő tagjaként; csak az válik ki, mint értéket képviselő a többiek közül. Jászi Viktor pedig ilyen volt. A ridegnek látszó külső, a zárkózott külszín alatt nemesen érző szív, odaadó készség lakozott. Az első benyomás, melyet az idegenre gyakorolt, talán nem volt kedvező. Ridegnek, tartózkodónak látszott, de akik őt ismerni tanulták, megszerették meleg szívét, sziporkázó szellemét, önzetlen jellemét. Kétségtelen, hogy tudatával bírt kiválóságának, érezte azt, hogy nem az átlagemberek masszájából van formálva, de önérzete jogosult is volt, mert úgy tudásban, mint erkölcsi tekintetben felülhaladta embertársait.

A szellemi élet egy nyilvánulása sem ment annyira a külső behatásoktól, mint a tudós működése. A költőt környezete inspirálja s annak megfelelőleg válik lírikussá, vagy nagy események behatása alatt epikussá, hősköltemények szerzőjévé. A festőt, a zeneszerzőt is a külső körülmények teszik monumentális művek alkotójává, illetve intim hangulatok tolmácsolójává. A tudós önmagából alkot: maga

tűzi ki a megoldandó feladatot s maga választja a megoldás módját. Az egyéniség itt érvényesül legteljesebben.

De az egyén tudományos önállósulását hazánkban, legalább a jogászvilágban, még pár évtizeddel ezelőtt más körülmények is előmozdították. A fiatal tudós munkálkodásában irányítást senkitől sem nyert, támogatásban senki részéről sem részesült, útmutatást sehol sem kapott. Magának kellett a kezdet nehézségével küzdeni, s feltalálni azt a teret, ahol tudása és törekvése leginkább érvényesülhetett. Látjuk ezt Jászi Viktornál is.

A kecskeméti jogakadémián 1893 őszén megüresedett a közjog-politika katedrája. A dunamelléki ref. egyházkerület a tanszéket dr. Jászi Viktorral töltötte be. Nem esetlegesség volt alkalmazása, ismeretes volt neve még egyetemi tanulmányaiból; hisz már itt ösztöndíj jutalmazta előmenetelét, s tanárai közül többen, így Vécsey Tamás is, állást foglaltak megválasztatása mellett, mi 1893-ban meg is történt. Állását 1894 február havában foglalta el.

Erre az időre esik a jogakadémiák, de különösen a kecskeméti jogakadémia válsága. A hallgatóság ijesztő módon visszafejlődött. Az 1895—96-ik tanévben az összes hallgatók létszáma nem haladta túl a 44-et. Ámbár a hallgatók számának csökkenése kétségkívül deprimálólólag hat az előadó tanárra, másrészt sokkal intimebbé teszi a tanár és a hallgatók közötti viszonyt. A tanár megszűnik pusztán előadó recitáló lenni, együtt dolgozik hallgatóival, folyton figyelemmel kíséri haladásukat, érdeklődik előmenetelük iránt, igyekszik tudásuk hézagait pótolni, ismereteiket kiegészíteni.

Ennek a helyzetnek hatását megtaláljuk Jászi egész tanári működésében. Az érintkezés a tanár és tanítvány között a tudomány szempontjából ritkán oly közvetlen, mint nála. Eltekintve megkapó előadásától, igyekszik hallgatóit tárgyába belemélyíteni, érdeklődésüket ébren tartani; arra készítette őket, hogy előadásait ne csak hallgassák, hanem az anyagot vele együtt dolgozzák át. Az együttműködés annál eredményesebb lehetett, amennyiben Kecskeméten a kötelező colloquiumok rendszere állott fenn s így a tanár egy évben többször is meggyőződhetett hallgatói előmeneteléről.

A tárgyát kiváló szeretettel kultiváló, fényes előadásokat produkáló tanárt hallgatói szerették is. Előadásai mind látogatottabbak lettek. Növekedett az akadémia hallgatóinak létszáma is, úgy hogy midőn az 1902. év őszén Kecskemétről Debrecenbe távozott, a hallgatók száma már négyszerese volt a réginek. A fiatal tanári karnak, de főleg Jászinak, nagy érdeme volt e szaporodásban.

Egy nagyobb akadémiára, Debrecenbe, kerülve hatása hall-

gatóira növekedett, szaporodtak tanítványai, követői. De növekedett tevékenységi köre is. Alkalma nyílt tehetségét tágabb téren érvényesíteni. A főiskolán kívül tanított a Községi közigazgatási tanfolyamon, előadásokat tartott a Szabad iskolán, résztvett a munkások mozgalmaiban, szerepelt a közéletben. Üdvös ténykedése mindenütt érvényesült.

Nézzük mindenekelőtt tudományos működését. Műveit bírálni nem óhajtom. Mint nem szakember művei megítélésére magamat hivatottnak nem is érzem: a bírálatot különben illetékeesebb faktorok már elvégezték. Én csak munkássága fejlődését, tudományos egyénisége kialakulását kívánom vázolni.

Jászi tudományos tevékenysége az államtudományok körén belül mozgott. Munkálkodását vizsgálva, három korszakot különböztethetünk meg benne. Első művei közjogi tartalmúak. A tételes jog intézkedéseit boncolgatja ő itt éles elmével, szigorú jogászai gondolkodással. A második csoportba azok a művei tartoznak, melyekben a társadalmi jelenségek mélyére hatol s a társadalomban fellépő folyamatok vizsgálásával foglalkozik; míg az utolsó csoportba azok a munkái sorozhatók, melyek a leszűrődött tanulságok alkalmazását foglalják magukban. Ide közigazgatási jogi munkája tartozik.

Boncolgató értelme, analizáló kritikái szelleme arra készítették, hogy elsősorban kétes vagy vitatott kérdéseket tegyen vizsgálata tárgyává. Mindenekelőtt az ellenmondásokat akarta tudományából kiküszöbölni, a kételyeket tisztázni. Csak midőn ezek tekintetében megállapodásra jutott, alkotott magának egységes, harmonikus, ellenmondás nélküli képet az egészről, s kezdett rendszere kifejtésébe, részletes előadásba.

Előadási módja különösen első műveiben túlságosan tömör. A kapcsolatot a gondolat egyes fázisai között oly magától értetődőnek, a folyamatot, melyen ő az eredményre jutott, oly természetesnek véli, hogy azokat feleslegesnek tartja előadásában közölni. Az olvasónak kell azután a hiányzó láncszemeket beilleszteni, azokat pótolni, mi a mű olvasását jelentékenyen megnehezíti. A szakembernek, a rendszeres gondolkodónak írt ő, nem a felületes olvasónak, a laikusnak. Későbbi műveinél e hiány kevésbé észrevehető, sőt egyes értekezéseiben, mint pl. a *Cloture és obstrukció* című tanulmányában, határozottan lendülettel ír.

I.

Első tudományos munkája habilitációnális dolgozata: *Tanulmányok a magyar-horvát közjogi viszony köréből* (1897).

A tárgy megválasztása a magyar közjog tanárára nézve teljesen indokolt volt. Az állami közösség gondolata Horvátországban idővel háttérbe szorult. Míg 1848 előtt tulajdonképp a magyar

királyság kiegészítő, annak integráns része volt, addig a szabadságharc leverése után az önálló államiság gondolata Horvátországban mindinkább előtérbe lépett. Ennek megfelelőleg az újabb egyesülés — 1867 — után a viszonyt Magyarországgal szemben szerződésesnek, a kapcsolatot Magyarországgal szövetséges államinak, legfeljebb uniónak tekintették s az 1868: XXX. t.-c.-et ily értelemben magyarázták. E felfogásnak adnak Biedermann, Egersdorfer, főként azonban Pliverič kifejezést. E tan ellen foglal Jászi állást említett tanulmányában.

Itt mindenekelőtt a viszony alapját alkotó törvény vizsgálatába fog s a horvát írókkal, különösen Pliveričessel szemben, kimutatja, hogy az 1868: XXX. t.-c. nem — mint ők állítják — két állam, Magyarország és Horvátország közötti szerződés, hanem törvény, s miben sem különbözik a többi magyar törvénytől. Kifejti, hogy a szerződés látszatát a törvény megalkotásának előzményei idézik elő, amennyiben a megalkotását kísérő mellékkörülmények oly látszatot kölcsönöznek a törvénynek, mintha az egyezményes úton jött volna létre. Ez azonban csak látszat, amennyiben a dolog úgy áll, hogy csak tartalma állapítottatott meg egyezmény útján. Épp úgy egyezkedhet azonban az országgyűlés egy hatalmas iparvállalattal vagy bankkal, anélkül, hogy a törvénybe öntött eredmény ezáltal mássá válna, mint önálló törvényhozó aktusává az államnak. Ez az eset az 1868. t.-c. a magyar-horvát viszony szabályozásánál is. Törvény ez, bár tartalma egyezmény útján állapítottatott meg, tehát ú. n. egyezményes törvény.

Ennek megfelelő az egyezmény megváltoztatásának módja is. A 70. §-ban a megváltoztatására nézve megállapított eljárás nem új szerződéskötés, hanem speciális módon létrejött törvényalkotás. A 70. §-ban egyenesen új hatáskör és új törvényhozói, vagyis jogalkotó szerv létesítése foglaltatik. A király és a közös országgyűlés lemondottak eddig bírt törvényhozói jogkörükről, egy új jogalkotó szerv létesítettett: a közös országgyűlés, horvát országgyűlés és a király együtt, s ennek hatáskörébe utaltatott az egyezményes törvényhozás.

Mielőtt az 1868: XXX. t.-c. kapcsán a viszony tartalmát fejtegetné, tárgyalja a Magyarország és Horvátország közötti viszony jellegét vagyis az államközösség kérdését.

Nem szövetséges állami alakulattal állunk itt szemközt — mondja — hanem egy állammal. A magyar korona összes országai egy egységes államot alkotnak. Csakhogy ezen állam szervezete — folytatja — nem minden tevékenységi körében egységes: az állam némely anyagi felségjog terén egyik alkotó része, Horvátország, számára külön szervezetet állít fel s ennyiben e tereken az állami egységes szervezet nem érvényesül. Az 1868: XXX. t.-c. terminológiája már most az egységes szervezetre az állami közösség. Bizonyos tárgyakra nézve megvan az állami közösség, másokra nézve nincs meg; anélkül azonban, hogy az országok az utóbbiakra nézve is ne alkotnának egy államot.

Az állami közösségnek megfelelőleg egységes a királyi szerv, egy aktsal történik a koronázás. Egy az állampolgárság is.

De megvan az egység a szervezet tekintetében is. Ami az országgyűlést illeti, úgy az egyezményes törvényhozás nem gon-

volt egy külön, egyedül a (horvát-magyar) közös ügyekben kompetens törvényhozó szerv alkotására, hanem a meglévő szerven és hatáskörön tett direkt és indirekt módosítást, s változtatta meg az egyezmény szellemének megfelelőleg elnevezését, „közös országgyűlésnek” nevezvén el azt. A differenciált működés annak szervei egységére vissza nem hat. Mindazon szabályok, melyek az országgyűlés alakulására, szervezetére, működésére vonatkoznak, megkülönböztetés nélkül kiterjednek a horvát tagokra is.

Az egységes államiság mellett szól a központi kormány jellege is. E tekintetben kifejti, hogy hatásköri konfliktusok a központi és horvát autonóm kormány között az első fölérendeltségének megállapítása által oldatnak meg, ami a magyar-horvát közösség állami, nem pedig nemzetközi jellegét bizonyítja. A végrehajtó hatalmat a Horvát-Szlavon-Dalmát országokban is a központi kormány a saját közegei útján gyakorolja, nem pedig a „szövetséges államok” útján, mint annak Pliverió teoriája értelmében lenni kellene.

Kérdi végül: elfogadható-e az a felfogás, hogy külön közös és külön magyar kormány, külön közös és külön magyar miniszterek vannak s különböztetendők meg? Ha itt egy közös szerv kreáltatott volna, — mondja — ennek hatáskörét Magyarországra nézve is meg kellett volna állapítani, már pedig a 43. § intézkedése csak azt mondja, hogy a közös ügyekben a Budapesten székelő központi kormány gyakorolja a végrehajtást Horvát-Szlavon-Dalmát országokban is. Magyarországon a Magyar állam minisztériuma ezen túl is megmaradt teljes hatáskörében, csak Horvátországra változott e minisztérium jogállása s kellett azt a novellaként jelentkező egyezményben szabályozni. A 43. §-ban a központi kormányra s nem az egyes szakminiszterekre bizza a közös ügyekre nézve a végrehajtást Horvátországon, ennél fogva a minisztérium egyes tagjainak közös és nem közös miniszterként való megkülönböztetése jogi értelemmel nem bír s így ez alapon szorosán magyar és közös minisztérium között megkülönböztetést tenni nem lehet. A „közös” kifejezés — mely ezekre nézve használtatik — csak azt jelenti, hogy az összállam szervei ezek.

Pliverič az 1868: XXX. t. c. s egyéb egyezményes törvények által megállapított pénzügyi rendezést is úgy fogja fel, hogy a pénzügyek alapját és súlypontját egészen a „tagállamokra” helyezi s ez alapon konstruál azután szövetségi pénzügyet, egészen az Ausztria és Magyarország közti közös pénzügyek mintájára. Kétségtelen, — mondja Jászi — hogy a költségvetés megállapítása annyiban közös ügy, amennyiben közös ügyekre vonatkozik; ez azonban nem foglalja magában azt, hogy a közös országgyűlés hatásköre csak a közös ügyek költségvetésére vonatkozó törvény hozatalára terjedne ki, vagy egyáltalában, hogy a törvény ilyen külön közös budgetet, külön közösügyi budgettörvényt akart volna rendszeresíteni. A költségvetési törvényt a magyar korona összes országaira egységesen a közös országgyűlés hozza. Mint ahogy a magyar állam költségvetésében vannak rovatok, melyeket nem kizárólag a magyar országgyűlés állapított meg, hanem a delegációk, s ezeket illeszti az be a költségvetés

egészebe, anélkül, hogy azért azt mondhatnánk, hogy a költségvetés meg vagy meg nem szavazása nem a magyar országgyűlést illeti, épp úgy hasonló jellegűnek kell tekinteni azt a fejezetet, mely a Horvát-Szlavonországnak kijáró összegről szól s melyet az 1868: XXX. t. c, illetve a későbbi egyezményes törvények rendelete folytán vesz fel a közös országgyűlés anélkül, hogy ez megszűnnék a magyar állam budgetjének alkatrésze lenni. E pénzügyi egyezmények egyebeknek nem tekinthetők, mint az állami budget tartalma bizonyos irányban való szabályozásának.

Nagy szerepet játszik Pliverič pénzügyi elméletében a közös kincstár fogalma. Magyarországnak azonban a közöstől külön kincstára nincs. Csakis a magyar koronának egy és ugyanazon államot képező országai, mint egységes alany érthetők pénzügyi szempontból a közös kincstár alatt. Ezért kellett kiemelni, hogy Horvát-Szlavon országok összes bevételei 55%-a ide, a közös költségek fedezésére, szolgáltatandó be. Ha volna külön magyar kincstár, szólni kellett volna arról is, hogy e magyar kincstár hogyan dotálja a közös kincstárt. Erről azonban az egész törvényben szó nincs. Horvátországnak külön kincstára nincs: csak horvát-Szlavon országos pénztár van.

Szól azután a külügy- és hadügyről, mint Magyarországot és Horvátországot érintő közös ügyekről.

Jászi fejtegetései által ezek után tisztázottnak látjuk Horvátországnak Magyarországhoz való viszonyát. Egységes állammal állunk szemközt, melynek keretén belül Horvátország széleskörű autonómiával bír.

Munkája megfelelő elismerésben részesült is. Egyik tanár bírálója, Lechner Ágost, következőleg nyilatkozik róla: „A felvetett egyes kérdések beható és éleseszű vizsgálata, tudományos felfogása, szerző szigorú logikája, melyekkel, nézetem szerint, csakugyan sikerül is neki Pliverič állításait többnyire megcáfolni, annál nagyobbra becsülendő, mert e műve első nagyobb enémű kísérlet irodalmunkban; amiért nem átallok kimondani, hogy könyve némely fogyatékoságadacára közjogi irodalmunkra nézve valóságos nyereséget képez”.

A *Tanulmányok* az egész horvát-magyar viszonyra vonatkozó összes joganyagot nem tárgyalják. Szerző — mint azt munkája előszavában ki is fejt — nem rendszeres munkát kívánt itt adni, hanem csak a vitás és kevésbé tárgyalt kérdések tisztázásához akart némely szempont felállításával hozzájárulni.

Habár csak vázlatosan, az egész horvát-magyar viszonyt a *Magyar Jogi Lexikon* IV. kötetében tárgyalta.

Magyarország részei között vitás még Fiume helyzete is. Jászi e kérdéssel a *Huszadik század* 1900-iki évfolyamában foglalkozott.

Fiume közjogi jogállása s ennek megfelelőleg követküldési joga tekintetében kifejti, hogy az 1868: XXX. t.-c. 66. §-a határozza meg Horvát-Szlavon-Dalmát országok területét s itt nemcsak hogy Fiume nem sorolatik fel azon területek között, melyek Horvát-Szlavon-Dalmát országok területét kiteszik, hanem azok közül *expressis verbis* ki is vétetik. Ennélfogva Fiume és kerülete épp az

1868: XXX. t.-c. alapján Horvát-Szlavon országok autonóm életének és szervezetének részesévé sem tehető. Mindezek alapján kétségtelen, hogy Horvát-Szlavon-Dalmát országok országgyűlési választási rendjéről szóló 1888. szeptember 29-iki autonóm törvény azon rendelkezése (2. §), hogy a horvátországi 90 választókerületből 2 Fiume városára és kerületére esik, az 1868: XXX. egyezményes törvénybe ütközik. De ha a (horvát) autonóm törvénybe jutott is Fiume képviselőküldési jogának a megállapítása, az se lehet jogalap Fiume számára a Zágrábba való képviselőküldésre, és nem mentené fel a központi kormányt azon kötelessége alól, hogy Fiumében a zágrábi országgyűlésre való képviselőválasztást megakadályozza.

Az 1868: XXX. t.-c. külön testnek nevezi Fiumét s külön autonómiát biztosít számára; ennek megállapítását azután a három faktor egyetértő megállapodására bizza, tehát ezen autonómia körének, szervezetének megállapítására mérvadó befolyást enged Horvátországnak is; annak végleges megállapítását ennek beleegyezésétől függővé teszi.

Bizonyára feltűnő dolog, — mondja Jászi — hogy ha a törvény szerint Fiume Horvátországhoz nem tartozik, sőt eszmemenete szerint a véglegesen rendezett Fiumei autonómiában se szerepeljen Horvátország, az autonómia végleges szabályozásában Horvátországnak mégis döntő szerep biztosítottatik. Ennek magyarázatát az 1868: XXX. t.-c. megalkotásának történeti előzményében látjuk, amennyiben ekkor Fiume hovátartozandósága tekintetében megállapodni nem tudtak, s így lett a három faktor megegyezése kimondva.

Ami a *separatum corpus* kifejezést illeti, úgy az pusztán hasonlat.

Fiume autonómiája különben „csak azon tárgyakra vonatkozik, melyekre nézve az 1868: XXX. t.-c. szerint Horvátországnak is külön autonómiája, külön törvényhozása és kormányzata van”.

Ha már most az eddigieket összefoglaljuk, — mondja — a következő főbb eredményeket kapjuk:

Fiume a magyar állam alkatrésze, anélkül, hogy Horvátországhoz tartoznék, ennél fogva az u. n. magyar-horvát közös ügyekben egyszerűen mint az állam egyéb, külön állással nem bíró alkateleme szerepel s ami legfőbb, reá nézve a közös országgyűlés törvényhozói s a központi kormány kormányzati illetékessége fennáll. Azon ügyek körére azonban, melyekre Horvátországnak is autonómiája van, Fiume helyzete véglegesen megállapítva nincs, s az oly faktorok egyetértő megállapodásától van függővé téve, melyek a közel jövőben egyetértésre e tekintetben jutni nem is fognak. Ha egyetértés nem jönne létre, úgy vissza kellene menni az 1848: XXVII. t.-c.-re. 1869-ben egyetértő megállapodás jött létre egy provisorium iránt.

A provizórium jogalapját ő különben a három faktor beleegyezésében találja, amint azt az 1868: XXX. t.-c. 66. §-a is kívánja. A Tisza által hangsúlyozott végleges és ideiglenes rendezés közötti különbség szerinte nincs meg. A törvény ezt a megkülönböztetést, mely meg se tehető, nem is teszi meg. De még jóval fontosabb argumentum azon felfogás ellen, hogy a magyar, illetve a két országgyűlés felhatalmazása lenne erre a jogalap, az a

tény, hogy a provizórium folytán magyar állami törvények nem alkalmaztattak Fiuméra, hogy érvényes törvények helyzetnek hatályon kívül királyi vagy kormányrendelettel anélkül, hogy ezen rendeletek érvénye ez alapon megtámadtatott volna. Pedig mindez megtörténik, ha azon rendeletek jogszerűség tekintetében pusztán a magyar képviselőháznak vagy ennek és a horvát országgyűlésnek felhatalmazásán alapulnának.

Ámde a három faktor megegyezett az iránt, hogy Fiumét átadják kormányzás végett a magyar kormánynak. Ezzel törvényes felhatalmazást kapott a kormány arra, hogy Fiumét úgy szervezze, oly szabályokkal lássa el s úgy igazgassa a kérdéses ügyekben, mint azt legjobbnak látja. Míg tehát e három faktor mást nem határoz, a magyar kormány e törvényes felhatalmazása a provizórium iránt változatlan marad, módosulást nem szenvedhet.

Azt a kérdést vizsgálja azután, mit értünk azon felhatalmazás alatt, melyet a kormány a három faktortól Fiume igazgatására vonatkozólag kapott.

Itt két főkérdésre adandó válasz:

1. A magyar kormánynak adatott-e át Fiume, s nem a törvényhozásnak is?

2. Ha csak a kormánynak adatott át, a kormány joga csak az akkor Fiumében érvényben levő jogrendszer érintetlenül hagyásával való kormányzásra terjedett-e ki, vagy egyszersmind abban felhatalmazás foglaltatott-e arra is, hogy Fiumére nézve tetszése szerint jogszabályokat alkothasson, az eddigieket megváltoztathassa azon ügyek körében, melyekre a provizórium vonatkozik?

Ami az első kérdést illeti, úgy megjegyzi, hogy e tekintetben nehéz pontos jogi eredményre jutni. Ideiglenes intézkedésről lévén szó, nem tartották szükségesnek a hatásköröket szigorúan körülírni, arról gondoskodni, hogy a törvényhozási hatáskört valamely törvényhozó szervre bízzák. A kormánynak is eleinte csak szorosan igazgatási hatáskört tulajdonítottak. A helyzet csak 1880 óta változik, amennyiben azóta a kormány a magyarországi törvényeket itt külön rendelettel lépteti életbe.

Jászi azt tartja, hogy a hármas faktor megegyezése szerint Fiume csak a kormánynak, de nem egyszersmind az országgyűlésnek adatott át a provizóriumban s így külön hatósága az országgyűlésnek, mint törvényhozó szervnek, Fiumére a provizórium körében nincsen. De másrészt azt tartja, hogy a kormánynak igazgatás végett való átadás alatt nem lehet pusztán adminisztratív teendők ellátására való felhatalmazást érteni, hanem a szabályalkotás és változtatás jogának megadását is, különösen miután rendes törvényhozási fórumnak Fiume e provizóriumban alárendelve nem lett, s miután e körbe vágó s Fiumében eddig fenállott belügyi, igazságügyi stb. szabályok is kormány vagy legfeljebb fejedelmi rendeleteken alapultak. Midőn tehát a kormány valamely törvényt Fiumében külön rendelettel életbe léptet, erre őt nem az illető törvénynek Fiumei §-a jogosítja, hanem a provizóriumban e három faktortól nyert felhatalmazása. E Fiumei § a kormányt csak utasítja, de fel nem hatalmazza. A törvény Fiumére

csak is a kormány által rendeletileg történt életbeléptetés alapján hatályos.

Felmerül már most a státútum kérdése, melynél úgy látszik, hogy e szabályok megváltoztatása csak a Fiumeiek beleegyezésével történhetik meg. Az 1872 ápr. hó 27-én 1589 B. M. sz. a. jóváhagyott szabályzat 124. §-ában nevezetesen kimondja: „A jelen státútum csak Fiume szabadváros és kerülete közreműködésével alakítható át vagy módosítható”. Ezen hatáskör-elidegenítéssel a kormány azonban túllépte hatáskörét, mely számára a provizóriumban biztosítva lett. Tartalmát a provizóriumnak a kormány nem változtathatja meg. Ígéret ez, melynek nem jogi, hanem csak etikai jellege van.

Másik nagyszabású közjogi tanulmánya: *A Pragmatica Sanctio és a házi törvények* című értekezése, mely a *Magyar Jogászegyleti értekezések* XXV. kötetében jelent meg.

Ferenc Ferdinánd főherceg morgonatikus házassága szükségessé tette a trónutódlás kérdésének tisztázását. E kérdés tekintetében az országgyűlés hosszasan tárgyalt, de tudományos körökben is élénk vita indult meg e tárgy fölött. A Magyar Jogászegylet vitát rendezett e kérdésben, melyben hazánk legnevesebb közjogi írói és tudósai vettek részt. Itt szólalt fel Jászi Viktor is.

Ez értekezésében mindenekelőtt a trónra hivatottban megkívánt feltételeik megállapítására törekszik s e tekintetben különösen a feltételként felállított *legitimus successor* és az *archidux* kifejezések meghatározását kísérli meg. A *legitimus successor* kifejezést ő a „törvényes soron levő” szavakkal fordítja s így azt tartja, hogy „habár az illető a három ág valamelyikéből leszármazó is, de nincsen soron s úgy venné át, erőszakkal az uralkodást, az nem lenne *legitimus successor*; épp így, ha a törvényesen soron levő foglalja el a trónt az uralkodó életében: az sem *legitimus successor*.” Felveti azután a kérdést: „miben legyen az illető legitím successora a császárok és királyoknak?” A törvény e kérdésre megadja a felvilágosítást, mikor a *successor* mellé hozzáteszi *utriusque Sexus Austriae Archiduces*. Azoknak adja meg tehát törvényünk a trónutódlást, kik azon három, a törvényben említett, császárnak törvényszerinti utódjai az ausztriai főhercegségben, vagyis más szóval „mindkét nembeli főhercegi utódjainak”.

Az *Archidux Austriae* már most kétfélét jelenthet. Jelentheti az *Archidux* címet, de jelentheti az uralkodót is, az ausztriai uralkodó főherceget. Következményeiben és e törvény egyéb szabályaival kombinálva e kitétel azt foglalja magában, hogy *successor*, az ausztriai birtokban *successor*, legyen. Nemcsak *ratio legis*, a *foeminae successio* behozatalának indoka, nemcsak az öröklési sorrendnek ugyanazonossága okadatozza ezt, hanem a törvény többször ismételt szabálya mondja, hogy ugyanannak kell lenni a királynak, aki az osztrák birtokokban is *successor*.

A „római katolikus” vallást mint követelmény felállítását a nőági *successio* behozatala tette szükségessé. A nőági *successio*jával tartottak ugyanis attól, hogy valamelyik nő protestánshoz mehetvén férjhez, protestáns ág keletkezik s így gondoskodni kellett a katho-

likus vallásban való megmaradása biztosításáról, amire míg csak fiági öröklésről volt szó, a Habsburg hithűség mellett szükség nem volt.

Ennélfogva az egész szabályozás következőleg értendő: átruházott az utódlás joga azokra, akik az ott említett három császár és király valamelyikének leszármazol és jogszerű, római katolikus vallású, utódjai az osztrák főhercegségben, akár férfiak, akár nők legyenek is, és akik az osztrák örökös országokat és tartományokat feloszt-hatatlanul és elválaszthatatlanul, egymással és együtt bírják egyetemben Magyarországgal.

Áttér azután annak vizsgálatára, hogy az 1723: II. t.-c. s a házi törvények között minő vonatkozások vannak. Az egyenrangú házasságok követelményének kérdése ez.

A Ferenc Ferdinánd főherceg házassága körüli vitában a képviselőházban az a felfogás alakult ki, hogy az ú. n. házitörvények semmi tekintetben és módon nem jogforrások a mi közjogunkban. Ennélfogva az egyenrangú házasság kívánalma nem is a házi törvényből vezetetik le, hanem másból.

Az egyik felfogás szerint szokásjog alapján elfogadott elv nálunk, hogy az uralkodóházban egyenrangú és morganatikus házasságokat ismerünk. A másik (Szilágyi-féle) felfogás az, hogy az 1723-i törvények teljesen ugyanazon trónöröklési kellékeket és ismérveket akarták és foglalják is magukban, mint az osztrák szabály, ennélfogva az említett kifejezéseket oly értelemben kell venni, amely egyezik az osztrák renddel.

Vizsgálja ennek folytán azt a kérdést: vajjon csakugyan raeg-állapítja-e a magyar törvény az egyenrangú házasság követelményét? És itt arra a megállapodásra jut, hogy a törvény szerkesztői csak arra törekedtek, hogy a törvényben foglalt szabályozás az osztrákkal konformis legyen s így vagy nem tudtak arról, hogy az osztrákoknál egyenrangú házasságot kívánnak, vagy pedig a kérdést a maguk részéről, a maguk törvényében szabályozni nem akarták.

Nézi azután a trónörökösödési szabályokat és ezek vizsgálá-tánál arra a meggyőződésre jut, hogy az uralkodóházban csak a fejedelmi családok, a *hoher Adel*, tagjaival köthető egyenrangú házasság intézménye és követelménye 1723-ban elfogadva sem nem volt, sem pedig akkor már hosszú gyakorlaton és szokáson nem alapult; ok és szükség nem lévén rá, az egyenrangú házasság követelése jogszabállyá sem sűrűsödött.

Azonban — mint mondja — még mindég kérdés marad az, hogy ha a *matrimonium legitimum*-ból származás, az *eheliche Leibes-erben* nem is jelentenek a mai értelemben vett egyenrangú házasságból születést, vajjon azok csak tisztán s kizárólag kánonjogi értelemben megkötött s érvényes házasságot fejeztek-e ki, vagy valami mást?

E szempontból a morganatikus házasságot és a *Missehet* vizsgálja, s e tekintetben a következő jogi állapotot találja: birodalmilag meg van állapítva, hogy van *Missheirath* és pedig csak a hoher Adelnél; *unstreitig* notorikus *Missheirath* csak egy *Reichsfürst* vagy

egy valóságos *Reichsgaf*nak polgári vagy parasztosztályhoz tartozó személlyel kötött házassága. Már nem minden egyenlőtlen házasság *Missheirath*. A császár ugyan az 1742-i kapituláció után is adhatott rangemelést s így successió képességét oly *Missheirath*ból származottakra, akik nem voltak notorikus *Missheirath*ok. Minthogy azonban a notorikus *Missheirath*ok fogalma tisztázva nem lett, tartották magukat a régi állapothoz, vagyis minden *Missheirath*ra alkalmazták a kapituláció tételét, hogy t. i. a császár azokat nem korigálhatja. Ha már most ez alapon nézzük a Habsburgház családi törvényeit 1723-ig, akkor azt látjuk, hogy azokban semmi külön rendelkezés a *Missheirath*ok tekintetében nem volt. Midőn tehát a Habsburg családi szabályok mindég és mindenütt *legitimum matrimonium*-ot említenek, ott azért a notorikus *Missheirath* fogalma kiküszöbölve még nem volt, az *legitimum matrimonium*-nak nem tekintett, vagyis a Habsburg házra nézve 1723-ban úgy állott a dolog, hogy ott az öröklési szabályok törvényes házasságból születést kívántak; emellett ugyanott érvényben volt, hogy morganatikus házasságok is köthetők, vagyis oly házasságok, amelyekből születendő gyermekek az előre megállapított szerződés alapján a successióból kizártnak, az öröklésre kerülők sorából kiesnek. Midőn törvényeink már most a *successores* és *Archidux* kifejezést használták, evvel csak azt akarták jelezni, hogy nekik *successor Archidux Austriae* kellett királynak. Vagyis nem törődtek azzal, *Missheirath*-ból-e vagy nem, morganatikusból vagy nem születik-e, azt nem szabályozták, csak arra ügyeltek, hogy successor legyen Ausztriában.

Az 1723-iki törvénynek oly magyarázatát ennél fogva, mely szerint egyrészt minden a trónöröklésnél szóba jöhető kérdés benne szabályozva volna, másrészt, hogy benne így a morganatikus és *Missehe* is meg volna állapítva, azok 1723-iki értelme szerint nem fogadja el. Az egész 1723-iki törvényalkotás arra utal, hogy maga a törvény mindent nem szabályozott, nem is akart szabályozni, hanem hivatkozott némely más szabályzatra s azt egyszerűen magáévá tette.

Ami a másik kérdést, az elsőszülöttségi sorrendet illeti, e tekintetben Jászi arra az álláspontra helyezkedik, hogy ez ugyanaz-mint amelyet a király egyéb országaiban megállapított. Az *insepara, biliter, habitaque in graduum aequalitate, ejusdem lineae praerogative masculorum ratione* kitételeket ő „... az ízek (vagy fokozatok) egyenlősége esetén (egyenlőségében), ugyanazon ágban levő férfiak előjogának figyelembevételével” értelemben veszi s ezt úgy érti, hogy a férfiak elsőbbsége a succedálásban csak az ízek egyenlősége esetén áll be ugyanazon főág körében is. Ami pedig a nyilvánvaló gyakorlattal és köztudattal teljesen ellentétben áll, amennyiben a közfelfogás az, hogy míg a főágban férfiak vannak, azok mindég megelőzik a nőket. Ez elvet azonban, hogy a fiági férfileszármazók mindég megelőzik a nőági mindenféle leszármazókat, kombinálni kell az 1713-iki deklarációban, valamint az 1723:11. t.-cikkben megállapított azon szabállyal, hogy először Károly egész ága, tehát férfi és női maradéka mind succedál, ezek kihalása után Józsefé stb. így jön ki, hogy Károly főágán belül, ha

egyszer férfiágra tértek — mint ez Mária Terézia után megtörtént — a férfiági férfiészarmazók mind megelőzik a nőket.

A mi öröklési törvényünk — mondja tehát — eszerint két pontban hivatkozik idegen jogra: a *successor Archidux* minőségének megállapításánál és az elsőszülöttségi sorrendnél. Míg azonban az elsőnél azon idegen jogot meg nem köti, magáévá nem teszi, vagyis nem *incorporatív* utalást végez s így ez — amint kifejezi — rajtakívül álló, mozgó eleme a szabályozásnak, addig a másiknál, midőn az elsőszülöttségi sorrendet nem maga fejt ki, hanem hivatkozik az osztrákra s azt magáévá teszi s így itt *incorporatív* utal, azt a tartalmat a törvény alkatelemévé teszi, (úgy hogy) annak megváltoztatása reánk való kihatásában csak törvényünk megváltoztatásával történhetik.

Hiánynak tartja itt, hogy a házi törvényeknek azon ide bejátszó mozgó, vagyis tőlünk függetlenül módosítható, eleme meg nem ismeretetik annak hiteles közlésével, hogy e szabályok módosításának mi a legális formája.

Utolsó közjogi munkája debreceni székfoglaló értekezése: *A főudvarnagyi hivatal bíraskodása a kir. ház tagjai felett* (1903),

Kimutatja e műben, hogy e kérdés eddigelé tisztázva nem lett; hangsúlyozza, hogy csak az ítélet végrehajtása van az udvarnagyi hivatalra bízva, a bíraskodás kérdése — az új perrendtartás hallgatván róla — rendezve nincs. Csak a szokásjog állapította meg ez ügyekre nézve a főudvarnagyi hivatal illetékességét. Büntetőjogi felelősség tekintetében a királyi ház tagjai kiváltságot nem élveznek s a rendes büntető hatóságoknak és bíróságoknak vannak alávetve.

Az eddig felsorolt munkák a magyar közjognak csak részletkérdésével foglalkoztak. Ennek ellenére egész közjogi felfogásáról képet alkothatunk magunknak. Az adatokat ehhez abból a bírálatból vehetjük, melyet két magyar közjog: Kmety Károly *A magyar közjog kézikönyve* (1900) és Balogh Arthur: *A magyar államjog alaptanai* (1901) című művei felett a *Huszadik Század* IV. kötetében (1901) írt.

Mint az előadottakból látszik, Jászt közjogunk legvitásabb kérdését boncolgatta, tette tanulmánya tárgyává. A megállapodások, melyekhez jut, a magyar közjog szilárd, elfogadott tételeinek tekinthetők.

(Befejezés a következő számban.)